

Széchenyi Ágnes

Az Ady- és Nagy László-historiográfiához

Koczkás Sándor (1924–2000) élesztése

„Akik Ady Endrét az öröklétben sértegetik, a tördobálóknak ne legyen irgalom"– kezdi A föltámadás szomorúsága című lírai apológiáját Nagy László, amelyben a megidézett vers költőjét övező félreértések három változatáról beszél: a *„tördobálók"* mellett a *„virágdobálókról"* és a *„darabolókról" („koncolókról"),* de később említi még a népcukrozó *„kufár lelkek"* és az *„adóvevők"* hamisításait is. Ez mind megtörtént Adyval, az Ady elleni támadások és a kultusz együtt övezték a költőt fellépésétől mindmáig. Ez a könyv – a *„Nekem Ady Endre ostora tetszik"* című tanulmánygyűjtemény – elsősorban Ady Endre és Nagy László költészetéről szól. Napvilágra hoz feldolgozandó, a szakmai köztudatba kívánkozó irodalomtörténeti szövegeket, köztük eddig publikálatlanokat is, amelyek nem is épültek bele az emlékezetbe. Szembeötlő a tanulmányokban, verselemzésekben, ismeretterjesztő előadásokban, hogy hányszor hivatkozott Koczkás Sándor Adyra Nagy László szavaival, mennyi az egyiket a másik indulatával, motívumrendszerével, képalkotásával megvilágító észrevétel. Közvetetten azonban a tanulmányok azok szerzőjét, Koczkás Sándor irodalomtörténészt is bemutatják, aki mára kiesett az irodalomértők emlékezetéből. Egy olyan embert, aki Adyt is, Nagy Lászlót is védelmezte, előbbit a kisajátítóktól, az őt darabolóktól, utóbbit közvetlenül a kultúrpolitikától. Koczkás Sándor mindkét esetben az érdes, társadalomkritikus, de esztétikailag megformált szólás jogának pártján állt.

Sokan vannak, akik személyesen már nem ismerhették Koczkás Sándort, ennek a jelentékeny poszthumusz kötetnek a szerzőjét. Bemutatom ezért röviden azt az irodalomtörténészt, aki ugyan sok nyomot, szerkesztett kötetet hagyott maga után, de tulajdonképpen ez az első saját írásait megjelentető kötete.

Koczkás Sándor 1924-ben született, édesapja iskolaigazgató volt. Szegeden és Budapesten járt egyetemre. 1948-tól nyugdíjba meneteléig – ez ma már szintén alig elképzelhető – egy munkahelye volt, az Eötvös Loránd Tudományegyetem huszadik századi tanszéke, azaz a IV. és V. éves, a 19. század legvége és a 20. század irodalmában elmélyedő

magyar szakos hallgatókat oktatta évtizedeken át. Haláláig tartott ún. *speckoll*okat. Az 'oktatta' kifejezés nem fejezi ki tanári karakterét. Meghatározó egyéniség volt, amit nemcsak tudásának köszönhetett, hanem a hallgatókat a munkáiba befogó, számukra ezzel a jövő hivatásának lehetőségeit is megmutató személyiségének is. Mindig kész volt a beszélgetésre, érdekelte a hallgatók háttere, gondja, terve. Annak, hogy irodalomtörténészi pályáját tulajdonképpen nem futotta ki, éppen a sok szóbeliség, a rengeteg, fiatalokat segítő beszélgetés is magyarázata. No meg a közélet iránti szenvedélyes érdeklődése. A nyomtatott munkák és a fiatalok személyiségének formálása egyformán érdemi létforma volt számára. Köztudott volt az egyetemen legendás bátorsága az ELTE alkotókörének *Tiszta Szívvel* című kiadványa 1964-es első száma megjelenésekor. József Attilának az a verse adta a folyóirat címét, amely miatt a költőt „Horger Antal úr" 1925-ben eltávolíttatta a szegedi tudományegyetemről. A *Tiszta Szívvel* is a (sajtó)történet része már, egy nevezetes epizódja a kifejezés szabadságában hívő egyetemisták jelentkezésének. Az ún. adréma-lemezeken sokszorosított folyóiratból – ez olyan stencilfajta volt, a technika szigorú nyilvántartással kerülhetett a huszonéves szerkesztők kezébe – párszáz példány készült, de akkora ribilliót támasztott , hogy a rendőrség kiszállt az egyetemre, s begyűjtötte a kiadvány maradékát. Az alkotókör felügyeletével megbízott tanár, Koczkás Sándor ismerte a kiadandó anyagot, de mivel ösztöndíj-osztás volt és a publikálás lázában élő hallgatók úgy gondolták, több fogy a lapszámból, ha hamarabb árulni kezdik. Koczkás Sándor nem tudott az időzítésről, de a kihallgatáson állította, hogy tudtával és jóváhagyásával történt minden. Rektori fegyelmit kapott, hosszú ideig szünetelt a folyóirat, Koczkás Sándor évekig nem utazhatott külföldre, még szakmai rendezvényekre sem, de a szerkesztő- hallgatóknak haja szála sem görbült. Kaphattak volna örökös éber figyelmet, eltanácsolhatták volna őket az egyetemről, utánuk nyúlhattak volna később is, ha fény derül önállóságukra. Érdemes felidézni, kik voltak az egykori önképzőköri ifjak, mára halottak és a nyolcvanat közelítő élők: Asperján György és Sumonyi Zoltán voltak szerkesztők, a szerzők között Bella István, Bikácsy Gergely, Farkas János, Győri László, Horgas Béla, Kamarás István, Oláh János, Pályi András, Rózsa Endre, Szabó Zoltán, Jancsó Ildikó. Mindőjükből lett valaki.

…

Koczkás Sándor életműve nem torzó, de mégis, csak szerkesztett kötetek maradtak utána. Vajon miért nem született meg ennyi Ady-tudással az Ady-monográfia?

A kötet első Ady-írásának jegyzete, igaz szűkszavúan, válaszol is a kérdésre. A hetvenes években, de már az azt megelőző évtizedekben, a Rákosi–Révai korszakban a (kultúr)politika az irodalmat tételei alátámasztására akarta kisajátítani, fel akarta használni a saját céljai szempontjából a robbanó társadalmi indulattal fellépőket. Így Petőfit – Adyt – József Attilát kinevezte a forradalmi fősodor részeseivé, azaz – a bevezetőben idézett Nagy László-i kifejezéssel – darabolta. Petőfiből lobogó lett. Adyból sokáig csak a radikális jobbító, a magyar ugart, a Tisza-politikát ostorozó és – igen nagyfokú túlzással – az 1919-es proletárforradalmat „előkészítő" verseket emelte a tankönyvekbe. Közismerten nem járt jobban József Attila sem. S ezzel a folyamattal mintegy párhuzamosan, de már az Aczél-korszakban, a bizalmi kör tagjaira, a kultúrpolitikát közvetlenül segítő marxista irodalomtörténészekre bízták a forradalmi triászról szóló monográfiák elkészítését. Így lett Petőfi Sándor Pándi Pál kutatási felségterületévé, így Ady Endre Király Istváné és így József Attila Szabolcsi Miklósé. Komoly eredmények születtek, de volt bennük némi disszonancia.

Abban az időszakban a monográfiára méltó alkotók tehát közel kizárólagosan foglaltak voltak, s Koczkás Sándort tanszékvezetője, Király István átirányította az Ady kritikai kiadás munkálataiba. Párhuzamos pályakép, könyv készülte akkor elképzelhetetlen volt, az intézményi főnök döntése ellen nem volt fellebbezési lehetőség. …

Az Ady kritikai kutatásokban nem vettem részt, de sokat hallottam tőle és munkatársaitól erről is. A kritikai kiadás – a szerző eredeti elképzeléséhez, kéziratához vagy általa jóváhagyott kiadáshoz hű szöveg előállítása, kiegészítve a mű értelmezését segítő kor-, művelődés- és eszmetörténeti magyarázatokkal, valamint keletkezéstörténetére, további szövegváltozataira utaló jegyzetekkel – csapatmunka. Tanítványai és fiatal kollégái profitáltak az anyaggyűjtés, értelmezés folyamatában eltanult mesterfogásokból, forráskezelésből. Ha Koczkás Sándor bibliográfiáját megnézzük, látjuk, hogy már 1958-ban és 1959-ben jelent meg tőle – utóbbi a politikailag megvesztegethetetlen Vezér Erzsébettel közösen – egy Ady publicisztikaválogatás, az *Ifjú szívekben élek*, illetve *A nacionalizmus alkonya*. Évtizedekben számítható tehát elmélyülése az Ady-életműben. Ady Endre három verskötetének kritikai kiadása jelent meg Koczkás Sándor szerkesztésében, a negyedik is majdnem készen állt Koczkás Sándor halálakor, 2000-ben. A munkát N. Pál József és Janzer

Frigyes fejezték be. Szövegmagyarázó jegyzeteikben tisztelegtek mesterük emléke előtt: „a jegyzetek harmadik rovata a keletkezés-történet. E rovat összeállítása némileg eltér az eddigi gyakorlattól Az előző három kötet sajtó alá rendezője – Koczkás Sándor – hatalmas gyakorlattal oly alapos és oly egyéni formát alakított ki az elmúlt évtizedek során, hogy ebben őt követni egyelőre képtelenek vagyunk. Tanulva tőle igyekeztünk az adott vers létrejöttére, keletkezésének körülményeire, az életrajzi és az élményháttér lehetséges összefüggéseire egyaránt figyelemmel lenni, de az általunk összeállított kötet számos ponton szegényesebb, így keletkezéstörténeteink is rövidebbre fogottak”. Ez az utolsó, már nélküle megjelent kötet is 2006-os, és a költő verseit mindössze 1909-ig tartalmazza. A motívumokat a versekben, publicisztikákban, novellákban, levelezésekben fejében tartó sajtó alá rendező halálával megszűnt az Ady-kutatócsoport, s vele együtt megszakadt a kiadások folyamatossága.

Koczkás Sándor hiánya tehát jelenvaló.